

**SUOMALAINEN ALTRUISMI KOHTAA TURVAPAIKAN-
HAKIJAT: KEHYSANALYYSI TURVAPAIKANHAKIJOI-
DEN KANSSA TYÖSKENNELLEIDEN VAPAAEHTOISEN
KOKEMUKSISTA**

Riikka Kivinen
Kandidaatintutkielma
Yhteiskuntapolitiikka
Yhteiskuntatieteiden ja filo-
sofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Syksy 2023

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Tekijä Riikka Kivinen	
Työn nimi Suomalainen altruismi kohtaa turvapaikanhakijat: kehysanalyysi turvapaikanhakijoiden kanssa työskennelleiden vapaaehtoisen kokemuksista	
Oppiaine Yhteiskuntapolitiikka	Työn laji Kandidaatintutkielma
Aika Syksy 2023	Sivumäärä 38
<p>Tiivistelmä</p> <p>Vuonna 2015 Suomeen saapui ennätysellinen määrä turvapaikanhakijoita, jonka seurauksena laaja joukko innostuneita vapaaehtoisia ryhtyi toimeen auttaakseen tulijoita. Turvapaikanhakijoiden tilanne on maahanmuuttajien keskuudessa erityinen, sillä he elävät epätietoisuudessa suhteessa tulevaisuuteensa Suomessa. Myöskään kaikki maahanmuuttajille kuuluvat palvelut eivät vielä tavoita turvapaikanhakijoita, jotka vielä odottavat oleskelulupaa, jolloin vapaaehtoisten merkitys heidän kotoutumisensa edistämässä on ensiarvoisen tärkeä.</p> <p>Tutkimuksen kannalta merkittäviä käsitteitä ovat kotoutuminen ja kotouttaminen, joihin Suomessa ryhdyttiin kiinnittämään erityistä huomiota 1990-luvulla vastaanottopolitiikan kehittyessä. Kotoutuminen on sekä prosessi, jonka päätteeksi maahanmuuttaja sopeutuu uuteen ympäristöönsä, että tämän prosessin lopputulos. Kotouttamisella taas tarkoitetaan tätä prosessia tukevia toimia. Tutkielman kannalta tärkeää on ymmärtää myös vapaaehtoistyö sekä suomalaisessa tutkimuksessa korostunut altruismi toimintana, jonka päämääränä on autettavalle saatava hyöty, mutta josta auttaja voi saada erilaisia sisäisiä palkintoja sekä sosiaalista hyväksyntää. Suomalaisen altruismin muodossa sisäisten palkintojen ja sosiaalisen hyväksynnän tavoittelu vaihtelee.</p> <p>Tässä kandidaatintutkielmassa tarkastellaan Suomalaisen kirjallisuuden seuran keräämä aineistoa, jossa vapaaehtoiset kertovat kokemuksistaan turvapaikanhakijoiden kanssa työskentelystä. Aineoston analyysimenetelmänä toimii Ervin Goffmanin kehittämä kehysanalyysi, jonka avulla kirjoituksista jäsentyy kehysiksi ystävyuden kehys, monikulttuurisuuden kehys, uhkakuvien kehys, oikeusvaltion kehys, moraalisen velvollisuuden kehys sekä muuttuneen kolmannen sektorin kehys.</p> <p>Aineiston analyysin kautta korostuu kuva kylmää politiikkaa tekevästä valtiosta, jonka toimet aiheuttavat turvapaikanhakijoille inhimillistä kärsimystä ja pahimmillaan rikkovat myös kansainvälisiä sopimuksia. Vapaaehtoiset kokevat turvapaikanhakijat ystävikseen, joilta ovat saaneet oppia paljon, ja joiden ansiosta he ymmärtävät monikulttuurisuuden hyödyt, suomalaisen yhteiskunnan varjopuolet sekä ovat saaneet mahdollisuuden lähentyä muiden suomalaisten vapaaehtoisten kanssa. Vapaaehtoisten huoli turvapaikanhakijoista ja suomalaisten moraalisten arvojen arvostuksen vähenemisestä on suuri.</p>	
Asiasanat: altruismi, turvapaikanhakijat, vapaaehtoisuus, kotoutuminen	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	
Ohjaaja Timo Anttila	

Sisällys

1	JOHDANTO	4
2	AIKAISEMPI TUTKIMUS JA AIHEEN TEORIA	7
2.1	Turvapaikanhakija - välitilassa	7
2.2	Kotoutuminen: toimintaa vai lopputulos?	8
2.3	Vastaanottopolitiikan lyhyt historia ja toiminta-ajatus	9
2.4	Vapaaehtoisuus: yhteisöllistä itsekkyyttä, solidaarisuutta vai sääliä?	11
2.5	Suomalainen altruismi kohtaa turvapaikanhakijat	13
3	AINEISTON ESITTELY, METODI JA ANALYYSIMENETELMÄ SEKÄ TUTKIMUKSEN VAIHEET	16
3.1	Tutkimuksen tavoite	16
3.2	Aineisto	17
3.3	Metodi	18
3.4	Aineiston analyysin vaiheet	19
4	ANALYYSI JA JOHTOPÄÄTÖKSET	21
4.1	Linkki yhteiskuntaan ja reitti monikulttuurisuuteen	21
4.2	Ystävyys ylittää uhat	23
4.3	Oikeudellinen velvollisuus politisoituneessa tilanteessa	25
4.4	Yhteinen vastuu ja moraalinen velvollisuus	27
4.5	Muuttunut kolmas sektori	29
5	LOPUKSI	33
6	LÄHDELUETTELO	35

1 JOHDANTO

Syksyn 2015 sekä alkuvuoden 2016 aikana Eurooppaa ravisteli pakolaisaalloksikin nimitetty voimakas turvapaikanhakijoiden määrän kasvu, jonka aikana Suomeen saapui noin 32 000 turvapaikanhakijaa. Suurin osa heistä saapui Irakista, jossa terroristijärjestö ISIS aiheutti maahan konfliktin, mutta saapuneita oli myös Afganistanista, Somaliasta sekä Syyriasta. Vuosien 2015-2017 aikana turvapaikka, toissijainen suojelu tai humanitaarinen suojelu myönnettiin kuitenkin vain noin 8900 henkilölle, joiden lisäksi osa kriisien takia maahamme saapuneista sai oleskeluluvan, ilman turvapaikkaa. (Maahanmuuttovirasto 2015; 2016a; 2016b; 2017.) Moni siis joutui pettymään: kohtaamaan elämän paperittomana tai pakkopalautetuksi kotimaahansa. Pohjoiseen Suomeen saapuminen oli monille tulijoista myös omanlaisensa kriisi, mutta myös suomalainen yhteiskunta joutui monien muiden Euroopan valtioiden tavoin kohtaamaan niin kutsutun pakolaiskriisin. Turvapaikkahakemusten suuri määrä ruuhkautti Maahanmuuttovirastoa ja nosti sen yhteiskunnallisen aseman ennen näkemättömälle tasolle. Keskustelu aiheen tiimoilta kävi kuumana, niin kotien ja työpaikkojen kahvipöydissä kuin julkisessakin keskustelussa lehdistä eduskuntasaliin (kts. esim. Asunta & Seppänen 2020).

Vaikka kysymys siitä, kuuluuko suomalaisen yhteiskunnan ottaa vastaan ja kantaa huolta muualta tulijoista verovaroin kuohutti laaja-alaisesti, synnytti tilanne myös monissa sääliä, empatiaa sekä halua auttaa kotinsa jättäneitä. Auttamisen halu sai monet liikkeelle, ja vastaanottokeskuksiin asettuvia turvapaikanhakijoita auttamaan lähti suuri joukko vapaaehtoisia. Tässä kandidaatintyössä tarkastelenkin

noiden vapaaehtoisten omia kokemuksia turvapaikanhakijoiden kanssa toimimisesta. Asian ristiriitaisuuden vuoksi turvapaikanhakijoiden kanssa tehty vapaaehtoistyö on oivallinen tarkastelun kohde siihen, millaiselta suomalainen yhteiskunta näyttää turvapaikanhakijoiden ongelmia läheltä nähneiden suomalaisten henkilöiden silmin.

Yhteiskuntatieteiden keskuudessa on yleinen käsitys siitä, että käytetty kieli sekä ääneen pääsevät tahot luovat todellisuutta ja sitä kuvaa, jonka saamme eri asioista. Siksi ”ei ole lainkaan samantekevää, millaiset, seurauksiltaan erilaiset, sosiaalisen todellisuuden versiot saavat hallitsevan otteen”. (Jokinen & Juhila 2016, 95.) Perinteisesti turvapaikanhakijoista ja heidän tilanteestaan saatu kuva muodostuu Suomessa lähtökohtaisesti kapean uutisoinnin kautta, jossa ääneen pääsevät viranomaiset ja poliittiset päättäjät. Uutisoinnissa keskiöön nousevat erilaiset maahanmuuton lieveilmiöt ja turvapaikanhakijoiden toimijuus näyttää hyvin rajallisena. (kts. esim. Hyppönen 2018; Asunta & Seppänen 2020; Pirkkalainen 2022.)

Tämä tutkimus päästää ääneen ne suomalaiset, jotka ovat läheltä nähneet turvapaikanhakijoiden elämää ja kotoutumista Suomeen. Vapaaehtoiset ovat eläneet rinnalla turvapaikkaprosessin monet vaiheet pettymyksineen ja ilon hetkineen, kulkeneet vierellä sekä auttaneet konkreettisesti moninaisin tavoin. Vapaaehtoisena erilaisista taustoista tulevien kanssa työskentely antaa kuvan hyvin toisenlaisesta todellisuudesta, kuin millaiseen suurin osa suomalaisista on tottunut. Tämä toinen todellisuus on sekä turvapaikanhakijoiden erilainen tausta lähtömaassaan, mutta myös suomalainen yhteiskunta näyttää erilaisena useille turvapaikanhakijoille, kuin millaisena monet suomalaisista ovat sen tottuneet näkemään. Tässä kandidaattitutkielmassa tarkastelenkin sitä kuvaa suomalaisesta yhteiskunnasta, jonka turvapaikanhakijoiden kanssa työskennelleet vapaaehtoiset ovat saaneet vapaaehtoistyönsä kautta. Osana tätä tarkasteluun pääsevät myös niin klassiset kuin henkilökohtaiset syyt vapaaehtoisuuden taustalla, sekä turvapaikanhakijoiden kanssa työskentelyn vaikutukset vapaaehtoisten omiin ennakkoluuluihin.

Tutkimuksen aineistona toimii yhteiskuntatieteellisestä tietokannasta Ailasta löytyvä Suomalaisen kirjallisuuden seuran keräämää aineistoa Kirjoituksia vapaaehtoistyöstä turvapaikanhakijoiden kanssa 2018–2019. Tutkimuksen aineisto koostuu 27 erimittaisesta vastauksesta, joissa kirjoittajat kertovat kokemuksistaan,

kohtaamistaan vaikeuksista sekä ilon hetkistä, vapaaehtoistyöhön kannustaneista seikoista sekä työn tekemisen vaikutuksista omaan näkemykseen suomalaisesta yhteiskunnasta. Tästä aineistosta pyrin kehysanalyysin kautta vastaamaan tutkimusongelmaan, siis valoittamaan sitä suomalaisen yhteiskunnan puolta, jonka vapaaehtoiset kohtaavat.

Tutkielma alkaa aiemman tutkimuksen tarkastelulla, jossa käyn läpi tutkielman peruskäsitteet. Huomio kiinnittyy turvapaikanhakijan erityiseen tilanteeseen ilman oleskelulupaa maassa elävänä ihmisenä, jonka kuitenkin odotetaan kotoutuvan, sekä vapaaehtoisuuden perusteisiin. Vapaaehtoisuuden taustalla katson vaikuttavan niin perinteiset filosofiset ajatukset maailmankansalaisuudesta sekä yhteisöllisestä itsekkydestä, kuin suomalaisessa tutkimuksessa tutummat altruismin muodot. Aikaisemman tutkimuksen jälkeen avaan tutkielman aineistoa, kehyanalyysii tutkimuksen menetelmänä sekä lyhyesti analyysin vaiheita.

Tätä seuraa tutkielman analyysiosio, jossa pyrin valottamaan turvapaikanhakijoiden kanssa työskennelleiden vapaaehtoisten kuvaa suomalaisesta yhteiskunnasta muun muassa oikeusvaltion, moraalisen velvollisuuden sekä ystävyyden kehyksistä käsin. Tarkastelun kulmakivinä ovat kolmannen sektorin muutokset, ystävyyden yhdistävä voima kotoutumisessa sekä moninaiset pettymykset suomalaiseen yhteiskuntaan. Tutkielman johtopäätöksissä pyrin vetämään yhteen näiden seikkojen kautta muodostuvaa kuvaa suomalaisesta yhteiskunnasta ja turvapaikkatilanteesta.

2 AIKAISEMPI TUTKIMUS JA AIHEEN TEORIA

2.1 Turvapaikanhakija - välitilassa

Turvapaikanhakijalla tarkoitetaan ulkomaalaista henkilöä, joka hakee turvapaikkaa, siis suojelua ja oleskelulupaa vieraasta maasta. Syitä kotimaan jättämiselle ja turvapaikan hakemiselle on useita, yleisimpinä sodat, vaino ja muut turvattomuutta aiheuttavat seikat. Turvapaikanhakijat rekisteröidään heidän saapuessaan Suomeen, jonka jälkeen heidät ohjataan vastaanottokeskuksiin odottamaan Maahanmuuttoviraston päätöstä turvapaikasta. Turvapaikan saamisen jälkeen henkilö saa pakolaisstatuksen sekä oleskeluluvan, jollaisen saa Suomessa myös pakolaiskiintiössä tullut. Kielteisen päätöksen saanut henkilö joutuu poistumaan Suomesta. (Maahanmuuttovirasto 2022; Sisäministeriö.)

Turvapaikan saamisen jälkeen pakolaisen osallisuus suomalaisesta yhteiskunnasta helpottuu, kun tälle myönnetään kotikunta ja hän on "kuin kuka tahansa muu kuntalainen". Turvapaikan saanut voi siis esimerkiksi hyödyntää kotikuntansa sosiaali- ja terveyspalveluita. (Sosiaali- ja terveysministeriö.) Myös työn tekeminen helpottuu, sillä oleskeluluvan saanut ei tarvitse erillistä työnteko-oikeutta, toisin kuin turvapaikkaa vielä odottava (Maahanmuuttovirasto 2023b). Tietoa turvapaikasta odottavan tilanne on siis monin paikoin vaikeampi kuin turvapaikan jo saaneen henkilön, ja esimerkiksi kotoutumispalvelut kuuluvat lähtökohtaisesti vain jo oleskeluluvan saaneelle (Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010).

Uuteen maahan saapuminen ja sinne asettuminen on aina omanlaisensa haaste, ja turvapaikanhakijoiden kohdalla tätä tilannetta vaikeuttaa odottamiseen liittyvä epätietoisuus. Turvapaikanhakijoiden kohdalla odottamisen typologiassa tärkeinä seikkoina on nostettu esiin aika sekä pelätty mahdollinen paluu, jotka yhdessä luovat suunnattoman ajan kokemuksen, jossa epätietoisuus estää menemästä eteenpäin. (Brekke 2004, 21–24.) Esimerkiksi Maahanmuuttoviraston tekemät listat turvallisiksi luokitelluista maista ja näiden aiheuttama mahdottomuus vaikuttaa merkittävästi omaan turvapaikkaprosessiin sekä lisäävät epätietoisuutta että vähentävät kontrollin tunnetta omaan elämään. Näiden lisäksi erityisen korostetussa asemassa on kuitenkin integraatio, joka mahdollistaa myös oman toimijuuden esiin tuomista sekä eteenpäin menemistä elämässä (Brekke 2004, 28).

2.2 Kotoutuminen: toimintaa vai lopputulos?

Integraatio, jonka maahanmuuttoa koskevaksi suomenkieliseksi, niin lakisäädännölliseksi kuin arkikieliseksikin versioksi on vakiintunut kotoutuminen, on monitasoinen käsite. Samalla kun kotoutumisella viitataan *prosessiin*, jossa ulkomailta maahan muuttanut henkilö asettuu uuteen kotimaahansa ja löytää paikkansa siinä, sillä tarkoitetaan myös tämän prosessin *lopputulosta*. Suomen kielessä on myös sana kotouttaminen, jolla taas viitataan niihin *toimenpiteisiin*, jotka tämän prosessin aikana edistävät lopputulosten saavuttamista. (Brekke 2004, 31; Saukkonen 2017, 15.)

Sekä kotoutuminen että kotouttaminen ovat monen tekijän summa. Kotouttaminen on yksiselitteisempää; se on toimintaa, joka tapahtuu käytännön tasolla, yleensä viranomaisten toimesta, ja sen tavoitteena on tarjota kotoutujalle tarvittavat tiedot ja muut valmiudet, joiden avulla tällä on mahdollisuus pärjätä suomalaisessa yhteiskunnassa (Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010; Haverinen 2018, 311). Kotoutuminen sen sijaan on kokonaisuus, jonka muodostavat sekä kotouttamispolitiikan velvoittamat toimet, että yksilön motivaatio sekä henkilökohtaiset valmiudet, kuten kielitaito. Yksilöiden kotoutuminen kertoo kotouttamisen onnistumisesta, mutta sen mittaaminen on hyvin haasteellista, sillä

kotoutuminen ei ole vain sitä, mikä pinnalle näkyy. Kotoutumisesta voidaankin puhua joko objektiivisella tasolla, jota voidaan mitata esimerkiksi työllisyysastetta tarkastelemalla. Tämän lisäksi kotoutumisen osana voidaan tarkastella myös kielen ja kulttuurin oppimista, sosiaalisten suhteiden luomista ja haasteellisimmin mitattavaa subjektiivista kotoutumista. Subjektiivinen kotoutuminen kattaa niin sanotun sisäisen integraation, eli yksilön tunteen kuulumisesta sekä halusta olla osa yhteisöä. (Brekke 2004, 31; Haverinen 2018, 311.)

Halu ja pyrkimys päästä osaksi yhteisöä muodostuvat kahdensuuntaisessa prosessissa, jossa kotoutujat eivät vain totu ja omaksu uutta normaaliaan viranomaisten toimenpiteiden puitteissa. Tähän kahdensuuntaiseen prosessiin kuuluu olennaisesti myös kantaväestön mukautuminen, totuttelu ja hyväksyntä uusille asukkaille. (Koistinen 2019, 15–16; Välimäki 2019, 311–312.) Onkin selvää, että yhteiskunnan yleisellä avoimuudella on merkittävä vaikutus kotoutumisen edistämässä (Lyytikäinen 2019, 22), ja siksi esimerkiksi Valtion kotouttamisohjelma vuosille 2016–2019 korostaa myös turvapaikanhakijoiden tarvitsevan jo alkuvaiheessa “vastavuoroista kanssakäymistä suomalaisten kanssa” (2016, 52). Vapaaehtoisten tarjoamaa apua voidaan pitää osoituksena yhteiskunnan avautumisesta muukalaisille, ja siksi sen merkitys kotouttamisessa linkkinä suomalaiseen yhteiskuntaan on tutkimuksellisesti mielenkiintoinen aihe.

2.3 Vastaanottopolitiikan lyhyt historia ja toiminta-ajatus

Kotoutuminen käsitteenä on verrattain nuori, ja se ilmestyikin suomen kieleen vasta vuonna 1997 valmistuneen maahanmuutto- ja pakolaispoliittisen toimikunnan mietinnöstä (Haverinen 2018, 310–311). Kotoutumis-käsitteen lyhyt historia kuvaa myös hyvin suomalaista turvapaikka- ja vastaanottopolitiikkaa, johon alettiin erityisesti kiinnittää huomiota vasta 1990-luvulla turvapaikanhakijoiden määrän yli 15 kertaisuudessa vuodessa (Välimäki 2019, 39; Lyytinen 2019, 19). Ennen tätä Suomeen suunnannut pakkomuutto oli luonteeltaan erilaista ja määrällisesti vähäistä Karjalan evakoiden asuttamisen jälkeen aina 1990-luvulle asti (mts. 41–43). Turvapaikanhakijoiden

määrällinen kasvu teki aiheesta merkittävän sisäpoliittisen kysymyksen, ja 2010-luvulla taloustaantumien aikaan turvapaikanhakijoiden ja pakolaisten ympärillä käyty keskustelu kiristyi säästöjen tavoittelun myötä. (mts. 49, 54.) Tulijoiden määrän kasvussa ja aiheen nostautuessa merkitystään suomalaisen politiikan kentällä, myös erinäisiä suunnitelmia, mietintöjä ja ohjeita alettiin tuottaa aiempaan enemmän, ja turvapaikka- sekä vastaanottopolitiikassa alettiin pyrkiä yhtenäisempään linjaan (mts. 41, 56).

Osana yhtenäisempää poliittista linjaa 1990-luvun aikana perustettiin useita toimielimiä vastaamaan turvapaikkapolitiikasta. Ulkomaalaisvirasto, nykyinen Maahanmuuttovirasto, joka vastaa turvapaikkapäätöksistä sekä ohjailee vastaanottokeskusten toimintaa, perustettiin vuonna 1995 (Järviö 2023, 35–36). Muutama vuosi tätä aikaisemmin, vuonna 1992, Sosiaali- ja terveysministeriön alaisuudessa alkoi toimia Pakolaistoimisto (Asetus sosiaali- ja terveysministeriöstä annetun asetuksen muuttamisesta 1156/1992), joka julkaisi muun muassa toimintaoppaan turvapaikanhakijoiden vastaanottoyksiköille. Oppaan mukaan vastaanottotoiminnan tavoitteena on tukea sekä turvapaikanhakijoiden yhteisöllisyyttä että omatoimisuutta ja mahdollisuuksia kohdata suomalainen yhteiskunta asukkaineen. Näiden tavoitteiden saavuttamisessa turvapaikanhakijoiden on välttämätöntä olla yhteydessä myös vastaanottokeskuksen ulkopuoliseen yhteiskuntaan ja ihmisiin. (1992, 5–6, 18.)

Vaikka kotouttamispalvelut ovatkin suunnattuja jo oleskeluluvan saaneille, myös turvapaikanhakijoiden siis oletetaan kotoutuvan. Kotouttamisen sijaan turvapaikanhakijoiden kohdalla vastaanottokeskuksissa vietetystä ajasta ja siellä saaduista mahdollisuuksista kielen ja kulttuurin oppimiseen käytetään joskus myös termiä esikotouttaminen. Terminä esikotouttaminen ei ole vakiintunut (Haverinen 2018, 312–313), mutta se kuvaa hyvin vastaanottotoiminnan luonnetta. Vastaanottotoimintaa, joka voidaan mieltää esikotouttamiseksi, ovat esimerkiksi majoitus vastaanottokeskuksissa, sosiaali- ja terveyspalvelut sekä työ- ja opintotoiminta, jossa turvapaikanhakija pääsee oppimaan muun muassa suomen kieltä (Maahanmuuttovirasto 2023a.) Näiden toimintojen tavoitteeksi on vaikeaa nähdä syvempää juurtumista, subjektiivista kotoutumista. Siksi esikotouttaminen kuvaa vastaanottotoiminnasta saatavaa pinnallisempaa kotoutumista.

Vastaanottotoiminta on kuitenkin lopulta hyvin rajallista, eikä vastaanottokeskusten työntekijöillä ole virallista vastuuta auttaa turvapaikanhakijoita integroitumaan yhteiskuntaan esimerkiksi auttamalla työhaussa (Haverinen 2018, 315–317). Vaikka vastaanottokeskuksille asetetut tavoitteet ja tehtävät ovat yhtenäisiä, on toteutus usein poikkeavaa (Pakolaistoimisto 1992, 9). Poikkeavaa toteutusta aiheuttaa esimerkiksi se, että vaikka muun muassa vastaanottokeskusten ulkopuolisen vuorovaihtuksen aloittamisesta vastaavat pääsääntöisesti keskusten työntekijät ja muut viralliset toimijat (mts. 18–19), vaatii tämä osallisuutta ja avoimuutta erityisesti paikallisilta ihmisiltä. Näin ollen eroja toteutuksessa aiheuttaa sekä työntekijöiden oma viitseliäisyys että ympäröivien ihmisten asenteet. (Pirkkalainen 2022, 24.)

2.4 Vapaaehtoisuus: yhteisöllistä itsekkyyttä, solidaarisuutta vai sääliä?

On selvää, etteivät virallisten tahojen tarjoamat palvelut ole riittäviä mahdollistamaan turvapaikanhakijoiden subjektiivisen kotoutumisen ja kantasuomalaisten kanssa käydyn vuorovaikutuksen toteutumista. Tässä erilaiset järjestöt, kuten Suomen Punainen Risti (myöhemmin SPR) ja seurakunnat, sekä yksittäiset kansalaiset, yhteiskunnan niin kutsuttu kolmas sektori, saapuvat kannattelemaan mahdottoman tilanteen edessä olevia. Vapaaehtoiset tarjoavat huomattavan paljon konkreettista työpanostaan turvapaikanhakijoiden käytännön asioiden hoitoon (kts. esim. Pirkkalainen 2022, 24), mutta kyse on myös ja ehkä jopa ennen kaikkea käden ojennuksesta – suomalaiset osoittavat halunsa ottaa vielä välitilassa elävät ihmiset osaksi yhteiskuntaa.

Syitä vapaaehtoisuuden taustalla on monia ja sen voidaan ajatella perustuvan muun muassa jo antiikin aikoina esiintyneisiin ajatusperinteisiin, kuten kosmopoliittisuuden eli maailmankansalaisuuden ihanteeseen tai Aristoteleen esittelemään yhteisölliseen itsekkyyteen. Yhteisöllisen itsekkyyden ajatukseen kuuluu olennaisesti sen ihmetteleminen, miksi sellaisesta ihmisestä välitettäisiin, johon ei ole minkäänlaisia siteitä. Tämä kylmän itsekkäältä vaikuttava ajatus voi kuitenkin syvemmin tarkasteltuna selittää vapaaehtoisuutta, sillä Aristoteleen ajattelussa yhteisölliseen itsekkyyteen kuului oleellisesti myös yhteisöstä huolehtiminen, koska ”ihmisen paras voi

toteutua vain yhteisössä, joka tavoittelee jäsentensä hyvää elämää” . (Yrjönsuuri 2010, 31.) Jatkuvasti globalisoituvassa maailmassa, muodostuu koko maailma yhtä tiiviimin siksi yhteisöksi, jonka täytyy yhdessä pyrkiä jäsentensä hyvään elämään. Suomeen saapuessaan turvapaikanhakijoista tulee statuksestaan huolimatta osa yhteisöä, ja siksi yhteisölle on eduksi tavoitella myös heille hyvää elämää.

Klassinen maailmankansalaisuuden ihannoija on Cicero, joka ajattelussaan laajentaa huolenpidon koskemaan kaikkia ihmiskunnan jäseniä. Hänen mukaansa yksilön elämä voidaan ymmärtää muodostuvan yksilö keskipisteenään hahmottuvista ympyröistä, jotka ikään kuin kerrostuen saavat aikaan koko ihmiskunnan. Lähimällä ympyrällä sijaitsee yksilön perhe, seuraavalla suku ja niin edelleen, kunnes yksilöstä kauimmaisella kehällä oleilee koko ihmiskunta. Mallissa oma perhe on lähimpänä ja siitä ihmisille luonnollisestikin toimintatavaksi mielletysti pidetään erityistä huolta, mutta kuitenkin yksilö näyttäytyy lopulta koko ihmiskunnan jäsenenä. Cicero esittääkin, että ympyröiden välisiä rajoja olisi hyvä pyrkiä häivyttämään, päätyen tilanteeseen, jossa kaikki ihmiset näyttäytyvät perheenjäseninä, saaden samanlaista kohtelua. (mts. 32–33.) Tämän ajattelumallin omaksuminen näyttäytyy nykyaikana tärkeänä, erityisesti kun ihmisten välisen kiinnittymisen, kuten pakkomuuton kautta eriarvoisuus alkaa muodostua jatkuvasti sietämättömämmäksi (Thiele 2016, 57).

Sekä yhteisöllisen itsekkyyden että maailmankansalaisuuden ihanteet kietoutuvat olennaisesti kansalaisyhteiskunnan kentän toimijoihin. Kansalaisyhteiskunta on yksinkertaistettuna väylä rauhanomaiseen epäoikeudenmukaisuuden tunteiden purkamiseen (Pirkkalainen 2022, 27; kts. myös Saukkonen 2013, 23–25), mutta myös se yhteiskunnan osa-alue, jossa monimutkaiset markkinoiden, valtion ja järjestöjen intressit kohtaavat muodostaen oman verkostonsa. Tälle monitasoiselle kentälle sijoittuu myös hyväntekeväisyys, jota käytetään nimityksenä vapaaehtoisuudelle, josta puuttuu täysin materiaalisen hyödyn tavoittelu. (Hänninen 2011, 147; 151–152; Saari & Pessi 2011, 36; Saukkonen 2013, 7–8.) Vapaaehtoisuudella viitattaankin juuri kansalaisyhteiskunnan, eli kolmannen sektorin toiminnan “tahdonalaiseen perustaan” (Saukkonen 2013, 9). Tällöin toimintaa ohjaavat nimenomaan aatteet ja ihanteet paremmasta tulevaisuudesta kaikille, ilman itselle saatavaa hyötyä.

Vaikka hyväntekeväisyyden lähtökohtainen tarkoitus ei ole itselle saatava hyöty, on senkin taustalla löydettävissä moninaisia valta-asemia. Humanitaarinen rationaalisuus, jonka voidaan katsoa ohjaavan hyväntekeväisyyteen ja vapaaehtoisuuteen, voi perustua kahteen eri ajatusmalliin: sääliin tai solidaarisuuteen. Solidaarisuus muodostuu ajatusmallista, jossa auttaja jakaa autettavan kanssa tämän ahdingon ja asemoi itsensä tämän kanssa samalle tasolle. Sääli taas pohjautuu myötätuntoon, mutta kuitenkin asettaa auttamisen kohteen systemaattisesti auttajaa alemmalle tasolle, ja siten vähentää tämän toimijuutta. (Johansson 2013, 240–241.) Lopputulosten kannalta auttajan rationaalisuudella vapaaehtoisuuden kannalta ei liene vaikutusta (kts. esim. Hyppönen 2018, 79–80), mutta silti hierarkiaan perustuvat toimintamallit ovat saaneet osakseen kritiikkiä.

Itsensä autettavan yläpuolelle asettavan auttamisen motivaation tilalle muun muassa Kivikuru, Maasilta ja Nikunen (2018, 13) ovat esittäneet vieraanvaraisuuden käsitettä, joka kuvastaa moraaliseettistä velvollisuutta vastaanottaa vieraat ihmiset. Vieraanvaraisuuteen kuuluu myös ajatus oman tilan ja paikan jakamisesta, jolloin autettava ei ole vain yhteisöstä irrallinen, oman kosmopoliittisuuden todistamiseen käytetty säälin kohde, vaan osa yhteisöä. Vieraanvaraisuuden käsite sopiikin sekä Ciceron että Aristoteleen ajatuksiin; hätää kärsivät ihmiset ovat osa omaa yhteisöä, ja vain kaikkien yhteinen hyvä takaa myös yksilön hyvän elämän.

2.5 Suomalainen altruismi kohtaa turvapaikanhakijat

Suomalainen yhteiskunta on harvinaisuus maailmalla, sillä maastamme löytyy sekä ihailtu julkinen sektori, että hyvin organisoitu kansalaisyhteiskunta (Saari & Pessi 2011, 30, 23). Kansalaisyhteiskunnan toimisen kannalta merkittävää on yleinen luottamus, jota kansalaiset tuntevat toisiinsa sekä mahdollisuuksiinsa vaikuttaa yhteiskuntaan omalla toiminnallaan. Suomessa sosiaalista yhteenkuuluvuutta ihmisten välillä lisää Pohjoismainen hyvinvointivaltiomalli, johon kuuluu olennaisesti tuloeroja pienentävät uudelleenjakavat toimintatavat. (mts. 15, 23.) Hyvinvointivaltio itsesään ei ole riittävä, ja siksi vuoden 2007 hallitusohjelmassa nostetaan esiin ajatus, jonka

mukaan usein paisuneeksikin esitetty hyvinvointivaltio on aiheuttanut myös suomalaisen vapaaehtoisuuden tukahtumisen. Tätä korjaamaan hallitusohjelma peräänkuuluttaa ”uutta yhteisöllisyyttä”, jossa osa julkisen vallan vastuusta siirretään yhteisöille. (mts. 28.) Julkisella vallalla on mahdollisuus tukea kansalaisyhteiskuntaa, vapaaehtoisuutta ja yhteisöllisyyttä muun muassa auttamalla näitä rakenteita institutionalisoitumaan (mts. 16). Näin mahdollistetaan yhteisön laajempi osallistuminen jäsentensä hyvän elämän tuottamiseen.

Suomessa auttamisella ja yhteisen hyvän rakentumiseen osallistumisella on pitkät perinteet ja sen taustalla vaikuttavia asenteitakin on tutkittu suhteellisen laajalaisesti. (kts. Pessi 2008; Saari & Pessi 2008; Saari & Pessi 2011). Näissä tutkimuksissa altruismi nähdään suomalaista vapaaehtoissectoria vahvasti ohjaavana taustavaikuttimena, vaikka onkin tärkeää ymmärtää kansalaisyhteiskunnan toiminnan edellyttävän myös itsekkäitä intressejä (Saari & Pessi 2011, 28). Altruismilla tarkoitetaan yleisesti toisten hyväksi tehtäviä tekoja, joista ei oleteta saatavaksi *ulkoista palkintoa* (Macaulay & Berkowitz 1970; Pessin ja Oravasaaren mukaan 2011, 72; Pessi 2009, 41). Sen sijaan *sisäiset palkinnot*, kuten hyvä olo tai vähenevä syyllisyys kuuluvat altruismiin, mahdollistaen siten myös hyödyn tekojen tekijälle, vaikka tavoitteena onkin ensisijaisesti autettavan etu. (Pessi & Oravasaari 2011, 72.)

Suomalaisessa altruismitutkimuksessa on määritelty kolme auttajatyyppeä, joissa korostuvat hieman erilaiset auttamisen taustavaikuttimet. Pessin ja Oravasaaren mukaan nuo auttajatyypit ovat *iloiset auttajat*, *varaukselliset auttajat* sekä *itsenäiset auttamismyönteiset*. Näiden auttajatyyppeiden taustalla näkyvät eritavoin periaatteelliset syyt auttaa, itsekkäät syyt sekä sisäiset palkinnot toimintaan ohjaavina. Iloiset auttajat ovat auttajatyypeistä se, joka saa auttamisesta eniten; se kuuluu oleellisesti heidän arvomaailmaansa, mutta myös tuo heille sisäistä tyydytystä ja auttaa heitä löytämään uusia ystäviä. *Iloiset auttajat* nauttivat myös muiden ihmisten arvostuksesta. *Varaukselliset auttajat* sen sijaan eivät koe auttamiseen periaatteellista velvollisuutta, eivätkä kaipaa siihen liittyvää mahdollisuutta sosiaalisuuteen tai sisäisiin palkintoihin, vaikka suhtautuvat auttamiseen myönteisesti. *Itsenäiset auttamismyönteiset* taas toimivat omien arvojen pohjalta, ja saavat niiden toteuttamisesta tyydytystä. Sen sijaan sosiaalinen hyväksyntä ei vaikuta heidän toimintaansa. (Pessi & Oravasaari 2011, 76–78.)

Kuten auttajatyypeistä on havaittavissa, altruistiset teot tuovat hyötyä siis niiden kohteelle sekä niiden tekijälle, mutta yhteiskunnallisesti merkittävimpänä hyötynä voidaan nähdä sen vaikutus sosiaaliseen luottamukseen. Kansalaisen välinen luottamus muodostaa yhteiskuntaa koossa pitävän voiman (Saari & Pessi 2011, 23), ja tässä altruismilla on oma merkittävä paikkansa. Auttamista laajasti tutkinut kirkkososiologian professori Anna Birgitta Pessi (2009, 41–42) kirjoittaa altruismin olevan oleellinen osa sosiaalista kestävyyttä, sillä auttaminen muun muassa syventää luottamusta, tuo erilaisten ihmisten tarpeita näkyviksi sekä kannustaa kaikkia kantamaan kortensa kekoon. Lisäksi altruismin ilmentyminen auttamisen kautta myös ylläpitää Pessin mukaan myös moraalisia hyveitä.

Läheisten auttaminen voidaan selkeästi nähdä arvostettuna moraalisena hyveenä niin suomessa kuin kansainvälisestikin (kts. esim. Pessi & Oravasaari 2011, 79). Silti odotukset hyvinvointivaltiota kohtaan ovat Suomessa korkeat, ja avun odotetaan ensisijaisesti tulevan julkisen vallan suunnalta, sen sijaan, että luotettaisiin läheisten tai tuntemattomien vapaaehtoisten tarjoamaan apuun. (Saari & Pessi 2011, 35.) Kuitenkin vuonna 2015 edeltävän hallitusohjelman peräänkuuluttamaa yhteisöllisyyttä päästiin Suomessa eritoten syventämään turvapaikanhakijoiden määrän saavuttaessa ennätyselliset mittasuhteet. Jo vuonna 2009 Pessin mukaan viesti auttamisen kentän viesti oli ”ihmisen hyvinvoinnista on pidettävä parempaa huolta – jokaisen yksilön, jokaisen instituution” (mts. 51), ja tuo eetos toimi taustavoimana Suomessa turvapaikanhakijoiden keskuudessa tehtyyn vapaaehtoistyöhön.

3 AINEISTON ESITTELY, METODI JA ANALYYSIMENETELMÄ SEKÄ TUTKIMUKSEN VAIHEET

3.1 Tutkimuksen tavoite

Tutkimuksen tavoitteena on tarkastella vapaaehtoisten roolia sekä merkitystä turvapaikanhakijoiden ja suomalaisen yhteiskunnan välisellä rajapinnalla. Pyrin tutkimuksessa vastamaan siihen, millaisena vapaaehtoiset näkevät suomalaisen yhteiskunnan turvapaikanhakijoiden kanssa tehdyn vapaaehtoistyön myötä. Osana tutkimusongelmaa tarkastelen myös syitä vapaaehtoisuuden taustalla ja vapaaehtoisten itsensä kohtaamia sekä kokemia ennakkoluuloja, jotka ovat saattaneet muuttua vapaaehtoistyön myötä.

Aiheena vapaaehtoistyö on itsessään mielenkiintoinen, sillä sen taustalla vaikuttavat erinäiset altruistiset motiivit, mutta yhteiskunnallisesti sen myös sen hyöty on kiistaton. Turvapaikanhakijoiden kotoutumisessa vapaaehtoiset ovat kriittinen osa, sillä virallisten kotouttamistoimien ei voida katsoa olevan riittäviä mahdollistaakseen subjektiivisen kotoutumisen toteutumiseksi, varsinkaan kun niitä ei lakisääteisesti ole suunnattu vielä turvapaikkapäätöstään odottaville (Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010). Tutkimusongelmaan vastaamisen kautta pyrkimykseni on saavuttaa ymmärrystä sekä suomalaisesta vapaaehtoisuudesta ilmiönä, että turvapaikanhakijoiden tilanteesta Suomessa.

3.2 Aineisto

Tutkimuksen aineistona toimii yhteiskuntatieteellisestä tietoarkistosta, Ailasta löytyvä Suomalaisen kirjallisuuden seuran keräämää aineisto Kirjoituksia vapaaehtoistyöstä turvapaikanhakijoiden kanssa 2018–2019. Aineiston keräämiseen ovat osallistuneet Kirsti Salmi-Nikander sekä Mervi Pantti Helsingin yliopistosta sekä Sofia Laine Nuorisotutkimusseuralta. Aineisto koostuu alun perin 32 erimittaisesta vastauksesta, joissa kirjoittajat kertovat kokemuksistaan, kohtaamistaan vaikeuksista sekä ilon hetkistä, vapaaehtoistyöhön kannustaneista seikoista sekä työn tekemisen vaikutuksista omaan näkemykseen suomalaisesta yhteiskunnasta. Moni myös avaa omia mahdollisia ennakkoluulojaan ja niihin tulleita muutoksia vapaaehtoistyön kautta.

Tutkimusaineistossa osa vastaajista on kertonut itsestään syntymäajan, asuinpaikan, ammatin sekä sukupuolen. Vain osa ilmoittaa jonkin nimimerkin, ja muutoinkin tietoa ei ole paljon. Joidenkin kirjoitelmien metatekstistä löytyy kirjoittajista lisätietoa, kuten maininta ammatista, vaikkei sitä olisi tunnistetietoihin merkitty. Kirjoittajat ovat anonyymejä, ja kaikista teksteistä on poistettu aineiston kerääjien toimesta kaikki kirjoittajia itseään tai heidän kuvailemiaan muita henkilöitä koskevat anonymiteettiä uhkaavat tunnistetiedot. Osassa teksteistä henkilöistä käytetään keksittyjä nimiä, ja joitakin tekstejä on lyhennetty poistamalla niistä osia tunnisteellisuussyistä, eikä teksteissä esiintyviä henkilöitä ole siis mahdollista yhdistää heihin, joita kirjoitukset koskevat.

Aineistossa käsiteltävät tapahtumat sijoittuvat pääasiassa vuosiin 2015–2016, jolloin Euroopan pakolaiskriisin aikana myös Suomeen saapui merkittävä määrä turvapaikanhakijoita. Kirjoittajista moni oli jatkanut toimintaansa vielä kirjoitusten keräämisen aikaan, vaikka heidän kuvailemansa järjestäytyneempi vapaaehtoistoiminta oli jo päättynyt, esimerkiksi vastaanottokeskuksen sulkemisen myötä. Aineistoista löytyy siis sekä kuvauksia vapaaehtoistyöstä välittömästi turvapaikanhakija-aallon alettua, jolloin toiminta oli ennen kaikkea käytännön tason reagointia käsillä olevaan tilanteeseen, sekä myös kuvauksia vuosia kestäneestä yhteydestä, kotouttamisesta sekä avunannosta.

3.3 Metodi

Toteutan tutkimuksen aineistolähtöisenä sisällönanalyysinä, jossa aineistosta tehtyjä havaintoja pyrin tukemaan aihetta koskevan aikaisemman tutkimuksen avulla. Tarvemmin tämän kandidaatintutkielman tutkimusmenetelmä on Erving Goffmanin (1922–1982) kehittänyt kehysanalyysi, jonka avulla pyrin saavuttamaan monipuolisen kokonaiskuvan vapaaehtoisten käsityksistä suomalaisesta yhteiskunnasta.

Goffmanin kehysanalyysi pohjautuu tämän taustaan sosiologisen tutkimuksen tekijänä, jossa hän havaitsi inhimillisessä arkielämässä jatkuvasti tapahtuvan kehystämistä, kun tapahtuvat asiat suhteutetaan osaksi jotakin kokonaisuutta. Tällä tarkoitetaan siis yksinkertaisuudessaan kontekstin luomista asioille, näiden ymmärtämisen helpottamiseksi. Osana kontekstia asioiden havainnoiminen, tunnistaminen ja nimeäminen helpottuu, eivätkä ne ole vain satunnaisia tai muusta elämästä irrallisia. (Sepänen & Väliverronen 2012, 97.) Arkielämän kehystäminen on usein tiedostamatonta, ja ohjaa toimintaamme ilman suurempaa vaivannäköä. Arkielämän kehystämistä voidaan kuitenkin jalostettuna hyödyntää myös tutkimuksessa, kun pyritään löytämään niitä kehyksiä, joiden kautta eri asioita representoidaan (mts. 98). Näiden kehysten etsimisestä puhutaan kehysanalyysinä.

Kehysanalyysissä on informaatiotutkimuksen ja viestinnän professorin Erkki Karvosen mukaan kyse tulkintakehysten luomisesta, joiden kautta käsiteltävä asia on mahdollista ymmärtää osana jotain tiettyä kokonaisuutta, mutta myös saada ne näyttämään ne erilaisilta. Kehystäminen ei siis ole täysin neutraalia, mutta eri kehyksistä tarkasteltuna käsiteltävästä asiasta on mahdollista saada laajempi kokonaiskuva. Kokonaiskuvan luomisessa on tärkeää ymmärtää myös kehyksen mahdollisesti ulkopuolelleen sulkemat asiat. (Karvonen 2000, 78.)

Kehysanalyysi siis tarjoaa keinon pilkkoa käsitelty aihe osiin, ja siten muodostaa siitä helpommin ymmärrettävä kokonaisuus (mts. 78). Kehysanalyysin kautta suomalaisesta yhteiskunnasta muodostuneet käsitykset on mahdollista jakaa osiin, ja siten saada laajaa ymmärrystä niistä erilaisista ajatuksista, joita vapaaehtoisilla on. Osiin jakamalla näkemysten seasta voidaan löytää yhteneväisyyksiä, siis saman niin sanotun kehyksen sisään sopivia ajatuksia. Toisaalta näkemykset voivat myös asettua

toisilleen vastakkaisiksi sekä limittyviksi kehyksiksi. Siksi juuri kehysanalyysi on tutkimusongelmaan vastaamiseen toimiva menetelmä.

3.4 Aineiston analyysin vaiheet

Aineiston analyysi alkoi alustavalla koodauksella, jonka aikana vastauksista poistettiin tutkimuksen kannalta epäolennaisia seikkoja, kuten tarkkoja kuvauksia vapaaehtoisten tekemistä tehtävistä. Alustavassa analyysissä vastauksista poistettiin myös turhat välit sekä muut merkinnät. Osassa vastauksista oli myös esimerkiksi runoja, jotka rajautuivat tutkimuksesta pois, vaikka kuvasivatkin mielenkiintoisella tavalla vastaajien tuntemuksia vapaaehtoistyöstään. Oleellisia tutkimuksen kannalta kirjoituksissa olivat ne kohdat, joissa vastaajat kuvasivat turvapaikanhakijoiden kanssa työskennellessään kohtaamiaan yhteiskunnallisia ongelmia sekä moninaisia haasteita sekä erityisesti omia ajatuksiaan suomalaisesta yhteiskunnasta vapaaehtoistyön jälkeen. Alustavassa analyysin jälkeen aineisto koostui 27 vastauksesta ja oli lyhentynyt 130 sivusta 47 sivuun.

Alustavan analyysin aikana tutkimuksen kannalta mielekkääksi analyysikeinoksi valikoitui kehysanalyysi. Tämän jälkeen kehyksiksi muotoutuivat ystävyiden kehys, monikulttuurisuuden kehys, uhkakuvien kehys, oikeusvaltion kehys, moraalisesta velvollisuuden kehys sekä muuttuneen kolmannen sektorin kehys.

Kehykset kuvaavat vapaaehtoisten kokemuksista kumpuavia näkökulmia turvapaikkatilanteeseen. Ystävyiden kehys linkittyy monikulttuurisuuden sekä uhkakuvien kehykseen. Monikulttuurisuuden kehyksessä tarkastelen ystävyyttä sekä mahdollisuutena turvapaikanhakijoille oppia suomalaisesta yhteiskunnasta että vapaaehtoisten saamaa tilaisuutta oppia uusista kulttuureista. Uhkakuvien kehyksessä ystävyys sen sijaan näyttäytyy nämä uhat ylittävänä voimana. Oikeusvaltion kehyksessä vapaaehtoiset kertovat pettymyksestään muun muassa suomalaiseen oikeus- ja hyvinvointivaltioon. Moraalisen velvollisuuden kehyksessä käsittelen muun muassa vapaaehtoisten itsensä kertomia syitä vapaaehtoisuuden taustalla. Osana kehystä herää myös pohdinta siitä, kuuluuko vapaaehtoisten kantaa näin suurta vastuuta

kotouttamisesta. Viimeisenä kehystenä on muuttuneen kolmannen sektorin kehys, jossa tarkastelen sitä, miten vapaaehtoistyön laadullinen muutos näkyy turvapaikanhakijoiden kanssa tehdyssä vapaaehtoistyössä, ja mitä se kertoo suomalaisen yhteiskunnan tilasta.

Analyysivaihe kulkee vuoropuhelussa aikaisemman turvapaikanhakijoita, kotoutumista ja vapaaehtoisuutta koskevan tutkimuksen kanssa, josta monet analyysin käsitteetkin ovat peräisin. Analyysin viimeisessä vaiheessa aineistositaatit löysivät paikansa tekstistä, kertoen suoraan vapaaehtoisten sanoin heidän kokemuksistaan. Vapaaehtoisten kirjoitelmista esiin nostetut sitaatit ovat kokonaisuuksien osia, jotka lyhennettyinä kuitenkin kertovat oleellisesti siitä aineistosta, jonka pohjalta tämä kandidaatintutkielma on tehty. Joidenkin sitaattien kirjoitusasua on korjattu alkuperäisestä, ja korjaukset on merkitty sitaatteihin hakasulkein.

4 ANALYYSI JA JOHTOPÄÄTÖKSET

4.1 Linkki yhteiskuntaan ja reitti monikulttuurisuuteen

Turvapaikanhakijoiden osallisuus suomalaiseen yhteiskuntaan on aikaisemmin esitelmieni seikkojen vuoksi haastavaa, eivätkä kotouttamistoiminnan lisäksi myöskään niin sanotut osallistamishankkeet myöskään kosketa heitä (Laki kotouttamisen edistämisestä 1386/2010; Pirkkalainen 2022, 20). Turvapaikanhakijoiden osallisuutta sekä osallisuuden kokemuksia onkin tutkittu paljon, esimerkiksi Katja Luukkanen tarkastelee aihetta pro gradussaan Yksintulleiden nuortenturvapaikanhakijoiden osallisuuden ja osattomuuden kokemukset turvapaikkaprosessin aikana (2018). Osana tutkimustaan Luukkanen käsittelee Lotta Kokkosen (2010) väitöskirjassa tarkasteltuja pakolaisten erilaisia vuorovaikutussuhteita. Kokkosen mukaan turvapaikanhakijat muodostavat paljon heikkoja vuorovaikutussuhteita suomalaisten kanssa, joita ovat muun muassa erilaiset tuttavuudet sekä viranomaiskontaktit. Kuitenkin heikkoja vuorovaikutussuhteita tärkeämpiä turvapaikanhakijan kotoutumisen kannalta ovat ne vuorovaikutussuhteet suomalaisten kanssa, jotka syventyvät ystävyyksiksi (kts. myös Pirkkalainen 2022, 23–24). Kokkonen havaitsi väitöskirjatutkimuksessaan, jossa hän haastatteli pakolaisia, että monille juuri suomalaiset ystävät olivat erittäin tärkeitä; heidät koettiin osoituksena pääsemisestä osaksi yhteisöä.

Sen lisäksi että suomalaisten ystävien saamisella koettiin olevan niin sanottua symbolista arvoa, oli erityisen tärkeää myös heidän kauttaan saadut käytännön

hyödyt. Kokkosen tutkimuksessa korostuivat suomalaisten ystävien kautta opittu suomen kieli, mutta myös suomalaista yhteiskuntaa koskeva "hiljainen tieto" (Kokkonen 2010, 48). Hiljaisella tiedolla tarkoitetaan klassisesti sellaista tietoa, tietämystä tai taitoa, jonka sanoittaminen on hankalaa, ja siksi sitä onkin lähes mahdotonta opettaa muutoin kuin käytännön kautta (Kiikeri & Ylikoski 2004, 41–44).

Aineistossani vapaaehtoiset kertovat turvapaikanhakijoiden kanssa tehdystä vaiheittaisesta opettelusta osaksi yhteiskuntaa. Heidän kokemuksistaan voidaan havaita ystävyuden merkityksen olevan monitasoinen, sillä samalla kun turvapaikanhakijat saavat mahdollisuuden päästä käsiksi tähän niin sanottuun hiljaiseen tietoon, saavat vapaaehtoiset mahdollisuuden oppia kaukaa tulleiden elämästä ja näin oppia ymmärtämään heitä. Tämän voi katsoa toimivan kotouttamisen edistämässä kahdensuuntaisessa prosessissa siis sekä päästään turvapaikanhakijat osaksi suomalaista yhteiskuntaa, että tarjoamalla heille mahdollisuuden tuoda jotain omasta kulttuuristaan osaksi suomalaisten ystäviensä elämää ja siten myös suomalaista yhteiskuntaa. Ystävyys suomalaisten kanssa on linkki yhteiskuntaan, mutta myös reitti ymmärrykseen ja monikulttuurisuuteen, kuten seuraavat sitaatit kertovat:

"Myös vanhojen ihmisten kunnioittamisessa, toisten ihmisten huomioidussa ja yleensäkin pienistä asioista iloitsemisesta on ollut meillä vapaaehtoisilla heiltä paljon opittavaa. - - Olen oppinut valtavasti eri kulttuureista ja kielistä, etenkin arabikulttuurista ja islamista ja se on ollut mitä antoisinta ja mielenkiintoisinta. En ole matkustanut minnekään Suomesta, vaan muu kulttuuri on matkustanut tänne luokseni." - Verkkotoimittaja, Hämeenlinna

"Toivon, että kohtaamisista syntyy heille tunne, että he ovat tervetulleita Suomeen ja että joku välittää heistä." - Toimittaja, Helsinki

"Puhutaan paljon maahanmuuttajien kotouttamisesta ja sen tärkeydestä mutta yhtä paljon pitäisi miettiä kantasuomalaisten kotouttamista kansainvälistyvään maailmaan." - Tutkimuspäällikkö, eläkkeellä, Helsinki

”Koen jotenkin helpoksi olla näitten ihmisten kanssa. Heistä saa todellisia ystäviä. Mitään vihamielisyyttä en ole näiden ihmisten taholta kokenut, enkä naisena mitään syrjintää. - - Ystävyys, oman kodin ovien avaaminen, asioista puhuminen, tiedon jakaminen ovat mielestäni käännteentekeviä asioita. He näkevät [k]uinka täällä eletään ja mikä voisi olla heille päämäärä elämässä.” -

Eläkeläinen, Seinäjoki

Vapaaehtoiset ovat siis kokeneet toiminnassaan ystäväystymisen ja läheisten ihmissuhteiden luomisen turvapaikanhakijoiden kanssa tärkeänä osana kototutumisen edistämässä. Samalla he itse ovat saaneet ystävyyskautta monia asioita, ja oppineet ymmärtämään turvapaikanhakijoiden kokemuksia pinnallista auttamista syvemmällä tasolla. Monikulttuurisuus näyttäytyykin näiden turvapaikanhakijojen läheisesti tuntevien ihmisten elämässä myönteisenä ja uusia näkökulmia tuovana asiana.

4.2 Ystävyys ylittää uhat

Monikulttuurisuus-sanalla voi Suomessa katsoa jossain yhteyksissä olevan negatiivinen konnotaatio. Monikulttuurisuudesta puhutaan, kun halutaan nostaa esiin erilaiset uhat niin sanotulle puhtaalle suomalaiselle kulttuurille. Myös monenlaiset käytännön tason uhkakuvat yhdistyvät usein monikulttuurisuuspuheeseen. Julkisessa keskustelussa puhutaankin paljon turvallisuusuhkista, joiden kieltäminen nähdään sinisilmäisyytenä, naiiviutena tai jopa typeryytenä (Hyppönen 2018, 70–71). Tässä kontekstissa vapaaehtoiset voidaan luokitella *hyväuskoisiksi hölmöiksi*, jotka sulkevat silmänsä mahdolliselta turvallisuushalta sekä itselleen että suomalaiselle yhteiskunnalle ja kulttuurille. Päinvastoin he antavat turvapaikanhakijoille mahdollisuuden, päästävät heidät lähelleen sekä fyysisesti että emotionaalisesti. Monet kertovat kirjoituksissaan tavanneen turvapaikanhakijoita muun muassa omassa kodissaan, jotkut jopa majoittaneensa heitä. Turvapaikanhakijoista on siis tullut heille ystäviä, läheisiä ihmisiä, joiden kanssa jakaa elämän murheet ja onnistumiset.

Vastaajista jotkut kertovat kuitenkin myös tämän niin sanotun sinisilmäisyyden pakoilemisesta. Näissä kirjoituksissa korostetaan muun muassa sitä, että on

pyrittävä olemaan varovainen ja tunnistamaan niin sanotut mädät omenat. Vapaaehtoistyöhön ohjanneet arvot, kuten hädänalaisten auttaminen sekä puhdas uteliaisuus ovat kuitenkin yhdessä varovaisuuden kanssa mahdollistaneet vapaaehtoisten ja turvapaikanhakijoiden ystävyyden. Vastaajista useammat kertovat muun muassa kristillisten arvojen toimineen pohjana vapaaehtoistyöhön ryhtymiselle, ja turvapaikanhakijoiden kotoutumisen onnistuminen sekä ystävyyssuhteisen solmiminen näyttävät myös puolustuksena vapaaehtoisten omille arvoille tuoden niitä esiin muille, sekä jopa heille itselleen:

”Uskon ihmisistä lähtökohtaisesti hyvää. En ole vielä ainakaan huomannut, että olisi petetty luottamus. Silti varovainen täytyy olla. Pohjalla täytyy olla todellinen kaikkien ihmisten arvostus samanveroisina, että tässä työssä onnistuu.” – Eläkeläinen, Seinäjoki

”Olen karjalaiselta äidiltäni saanut jo äidinmaidossa oppia, että kaikki ihmiset ovat saman arvoisia ja ihmistä autetaan, kun joku sitä tarvitsee. Myös kristillinen elämäkatsomukseni tukee ajatusta, että ihmisiä autetaan rodusta, uskonnosta, sukupuolesta, suuntautumisesta tms. riippumatta.” – Sosiaalityöntekijä, eläkkeellä, Espoo

”Olen uskonnoton, en kuulu kirkkoon, mutta hiukan itsellenikin yllätykseksi joudun myöntämään, että äidinmaidossa imetty kristillinen etiikka ohjaa toimintaani: ”Niin kuin te tahdotte ihmisten tekevän teille, niin tehkää te heille.” – Toimittaja, Helsinki

Omiin kokemuksiinsa pohjautuen vapaaehtoisilla on siis pääasiallisesti hyvää sanottavaa turvapaikanhakijoista. Vastaajista osa kertoo kohdanneensa vastaanottokeskuksissa esimerkiksi varastelua, tai suomalaisessa lähtökohtaisesti hiljaisessa ilmapiirissä käytöshäiriöiltä vaikuttavaa toimintaa. Nämä kokemukset ovat kuitenkin hyvin pienessä osassa vapaaehtoisten kirjoituksissa, joissa sen sijaan pyritään korostamaan turvapaikanhakijoiden perimmäistä hyvyyttä, ja pettymistä heihin kohdistuviin negatiivisiin olettamuksiin.

”Nyt kun joku [ulkomaalainen] syyllistyy rikokseen, niin vihapuhe lisääntyy ja jokainen ulkomaalainen joutuu epäilyksenalaiseksi.” – Sosiaalityöntekijä, eläkkeellä, Espoo

”Olen aina ihmetellyt [,] miksi kaikkeen erilaiseen suhtaudutaan niin ennakkoluuloisesti.” – Tutkimuspäällikkö, eläkkeellä, Helsinki

Ystävyys voimavarana mahdollistaa turvapaikanhakijoiden pääsyn mukaan myös järjestökentän toimintaan. Monet vapaaehtoistyötä turvapaikanhakijoiden kanssa tehneistä suomalaisista kertoo kokemuksestaan turvapaikanhakijoiden siirtymisestä hyväntekeväisyyden kohteista vapaaehtoisiksi, niin suomalaisia kuin muualta tulleita huono-osaisia suurella sydämellä auttaviksi toimijoiksi. Turvapaikanhakijoina Suomeen tulleiden henkilöiden tekemä vapaaehtoistyö kertoo hyvän tekemisen kierteestä, jossa altruistiset teot saavat aikaan lisää altruistisia tekoja. Katsoisin, että ryhtyminen vapaaehtoistoimintaan Suomessa kertoo turvapaikanhakijan kotoutumisesta sekä halusta antaa takaisin suomalaiselle yhteiskunnalle. Kotoutuminen, ystävien saaminen ja tyytyväisyys omaan tilanteeseen Suomessa vähentävätkin maahanmuuton mahdollisia lieveilmiöitä (kts. esim. Saukkonen 2017; Lajunen 2023), ylittäen siten käytännön tasolla monet uhat.

4.3 Oikeudellinen velvollisuus politisoituneessa tilanteessa

Pro gradussaan ”Hätämajoitus antaa vääränlaisen viestin.”: Neuvottelupöydällä paperittomien perus- ja ihmisoikeudet (2018) Pinja Hyppönen tarkastelee paperittomista, siis ilman oleskelulupaa suomessa oleskelevista, käytyä julkista keskustelua Helsingin sanomissa. Analyysissään hän nostaa esiin sen, kuinka oikeusvaltion kehyksestä tarkasteltuna paperittomia koskevaan keskusteluun nostetaan usein ihmisoikeuksien ja erilaisten sopimusten noudattaminen ja viranomaistoiminnan epäoikeudenmukaisuus. Hyppösen esiin nostamissa tekstikatkelmissa virkamiesten päätöksiä kuvataan muun muassa *lainvoastaisiksi* ja *politisoituneiksi*. Aiheen ollessa erittäin kiivaan

poliittisen vuoropuhelun kohteena, näyttäytyivät monen mielestä oikeusvaltion periaatteet uhattuina. (Hyppönen 2018, 56–58.)

Omassa aineistossani turvapaikanhakijoiden kohdalla esiin nousevat samat seikat. Epäoikeudenmukaisuuden kokemukset värjivät vapaaehtoisten kokemuksia turvapaikanhakijoiden kanssa. Suomalainen yhteiskunta ja oikeusvaltio näytti pettäneen heidät yhä uudelleen, ja pettymys myös vapaaehtoisilla oli aiheen tiimoilta ilmeinen. Moni aineistoni vapaaehtoisista työskenteli myös paperittomana Suomessa oleskelevien henkilöiden kanssa, sillä moni oli saanut kielteisen turvapaikkapäätöksen. Tätä epäoikeudenmukaisuuden tunteita herättävää tilannetta vapaaehtoiset kritisoivat monisanaisesti ja pyrkivät korjaamaan. Aineistossa moni kertookin tehneensä itse, yhdessä vapaaehtoisuhteisön tai turvapaikanhakijoiden kanssa valituksia eri tahoille, muun muassa verovirastoon, maahanmuuttovirastoon ja myös eduskunnalle. Tätä prosessia monet vapaaehtoiset kuvaavat taisteluksi, jossa oikeusvaltio on tuottanut karvaan pettymyksen.

Tässä ei ole siis kyse vain epäoikeudenmukaisuuden tunteesta, vaan oikeusvaltiota peräänkuulutetaan vapaaehtoisten kirjoitelmissa. Siksi ei liene ihme, että muun muassa virkamiestyötä kohtaan esitetään vastauksissa kärkeästäkin kritiikkiä:

“Miten Suomi kylvää katkeruutta järjettömillä käännytyksillä ja törkeällä pakolaisten kohtelulla. Silmäni aukenivat sekä ihmisten hädälle että viranomaistoiminnan raakuudelle. Oletus siitä, että Suomi on oikeudenmukainen, avarakatseinen, ystävällinen ja huolehtiva yhteiskunta, jonka toiminta perustuu läpinäkyvyyteen sekä tasa-arvon ja ihmisoikeuksien kunnioittamiselle lain ja asetusten kautta, lensi palavan paperin lailla tuuleen.”

– Kirjailija, Helsinki

“Suomen maahanmuuttopolitiikan tiukentumisesta ja poliittisen ilmapiirin koventumisesta olen huolestunut, sillä se alkaa mennä jo kansainvälisten sopimuksien kipurajoilla. Paljon tiukempaa politiikkaa ei voi maa enää harjoittaa kuin mitä Suomi lainsäädäntömuutoksien myötä nyt harjoittaa.”

– Verkkotoimittaja, Hämeenlinna

” Jonkinlaista voimatonta raivoa ja turhautumista Suomen viranomaisia kohtaan olen kokenut monessa tilanteessa. Suomi näyttäytyy minulle kylmänä ja luotaantyöntävänä maana. - - Suuttumus taitaa olla päällimmäinen tunne, kun ajattelen Suomen turvapaikkapolitiikkaa. Minusta on tullut vihainen vanha nainen.” - Toimittaja, Helsinki

Oikeusvaltion kehyksestä tarkasteltuna vapaaehtoisten kokemuksia värittävät erityisesti siis pettymyksen tunteet Suomen toimintaan. Vastauksissa nostetaan esiin sekä yksittäisiä henkilöitä, kuten sisäministeri, että toimielimiä, kuten Maahanmuuttovirasto, joiden toiminnan katsotaan rikkovan kansainvälisiä sopimuksia sekä Suomen omaa perustuslakia. Vastauksista välittyvä kuva suomalaisesta yhteiskunnasta ja hyvinvointivaltiosta on kylmä ja kärsivien ihmisten elämästä etääntynyt. Vapaaehtoisten kokemuksissa korostuu myös usein aikaisemminkin suomalaista järjestelmää kohtaan esitetty kritiikki ”luukulta luukulle” ajavasta byrokratiaviidakosta, jossa kukaan ei tunnu kantavan vastuuta. Tämän takia vapaaehtoisia ovat jopa yllättäneet heille kasaantuneet tehtävät, jotka monet vastaajista kokevat kuuluvan oikeusvaltiolle, eikä yksityisille ihmisille. Eräs kirjoittaja avaakin tuntemuksiaan seuraavasti:

”Uskoin vilpittömästi, että sivistynyt oikeus- ja hyvinvointivaltio Suomi hoitaa kaiken raskaamman työn oikeudenmukaisesti, hienosti ja toimivasti. Minä tarjoan pientä viihtyvyyttä ja ystävällisyyttä - -.” - Kirjailija, Helsinki

4.4 Yhteinen vastuu ja moraalinen velvollisuus

Oikeusvaltion kehyksen lisäksi osittain samojakin asioita on mahdollista tarkastella myös niin sanotusta moraalisen velvollisuuden kehyksestä. Moraalinen kehys ei siis ole riippuvainen laillisesti sitovista sopimuksista, vaan arvoista, kuten inhimillisyydestä, solidaarisuudesta, hädänalaisten auttamisesta ja oikeudenmukaisuudesta. Hyppönen havaitsee opinnäytteensä analyysissä, että julkisessa keskustelussa esiintyy myös näkemyksiä, joissa näiden puute yhdessä yhteiskunnallisten rakenteiden kanssa saa aikaan paperittomille, kuin myös oman tutkielmani turvapaikanhakijoille,

tilan jossa heidän kokemansa hätä vain kasvaa, vähenemisen sijaan. (2018, 59–60.) Oikeusvaltion ja moraalisen velvollisuuden kehykset siis kulkevat vahvasti käsikädessä, ja on selvää, että moraalisen velvollisuuden tulisi olla oikeusvaltion toimintaa ohjaava seikka. Kuitenkin on myös niin, että moraalisen velvollisuuden voi katsoa korostuvan silloin, kun oikeusvaltion toimet eivät ole riittäviä.

Oikeusvaltioon pettymisen lisäksi vastaajat puhuvat myös yhteisestä vastuusta, siis moraalista sellaisesta, jonka pohjalta he toimivat ja olettavat myös muiden toimivan. Vapaaehtoiset kokevat heitä velvoittavan muun muassa ihmisoikeuksien puolustaminen sekä monien esiin nostamat kristilliset arvot. Koska kaikki eivät näin tee, tuntevat monet vastaajista moraalisten arvojen kokeneen arvonmenetystä. Altruistiset teot kuitenkin voivat toimia moraalisten arvojen edistäjinä (Pessi 2009, 41–42), ja monet vapaaehtoisina toimineet uskovat, että hyvän tekeminen tuo vain lisää hyvyyttä.

Yhteinen vastuunkanto voikin saavuttaa jopa ilmiön aseman. Vapaaehtoisia on turvapaikanhakijoiden kanssa tapahtuneessa toiminnassa myös riittänyt, niin paljon, että esimerkiksi vuoden 2016 Diakoniabarometrin mukaan joissakin seurakunnissa vapaaehtoisia oli niin paljon, ettei kaikille riittänyt tehtävää (mts. 49). Diakoniabarometri (2016, 48) kertoo turvapaikanhakijoiden kanssa tehdystä vapaaehtoistyöstä saman, minkä myös aineistoni vapaaehtoiset: yhteistyö on tuonut myös jo näennäisesti lähellä toisiaan olevat ihmiset yhteen. Vaikka turvapaikanhakijoiden saapuminen Suomeen aiheutti myös vahvaa polarisaatiota, sai se siis kolmannen sektorin kautta myös aikaan yhdentymistä. Kuten Lapuan kaupungin seurakunnan työntekijä osuvasti kiteyttää ”kaukaa piti ihmisten tulla tänne, että ruvettiin lähestymään toisiamme” (Niemi & Siirto 2017, 36).

Yhteinen vastuu ei ole vain vapaaehtoistyöhön ohjaava seikka, vaan se on tyyppillinen argumentti myös lehdissä ja muissa julkisissa puheenvuoroissa. Kansalaisyhteiskunnan vastuuksi siis katsotaan usein sen korjaaminen, jonka viralliset tahot hoitavat inhimillisyyden unohtaen, eli jättävät puolitiehen. (Hyppönen 2018, 61.) Pohdittavaksi jää sen oikeudenmukaisuus, että inhimillisyys on vapaaehtoisten ihmisten satumanvaraisen hyväntahtoisuuden varassa, eikä saa ainakaan kansalaisten silmissä riittävää tukea hyvinvointivaltiolta. Tätä pohtivat monet vapaaehtoisista, joista useat kirjoittavat heidän harteilleen jääneen turhan paljon tehtävää, ja vapaaehtoisuus

heistä oli jopa lähempänä pakkoa, johon moraalinen velvollisuus ohjaa. Nimimerkki Yks Vapari kuvaa tuntojaan seuraavasti:

”Minä en kannata hyväntekeväisyysyhteiskuntaa. Minä haluan hyvinvointivaltion. Mutta minä en voi elää yrittämättä auttaa, kun tilanne on mikä on.”

Hyppönen havaitsi Helsingin Sanomien kirjoituksia analysoidessaan, että esimerkiksi juuri vapaaehtoisten, järjestöjen ja seurakuntien tarjoaman avun katsottiin antavan vääränlaisen viestin. Kirjoituksissa nostettiin esiin, että turvapaikanhakijoiden, erityisesti jo kielteisen päätöksen saaneiden olisi hyvä ymmärtää, että heidän on parempi kotimaassaan, tai vähintäänkin muualla kuin Suomessa, sillä täältä he eivät tulisi loppullista, tai ainakaan virallista asuinsijaansa saamaan. (Hyppönen 2018, 66–68.) Tämä on mielenkiintoinen näkökulma vapaaehtoistyöhön, joka siis tästä katsantokannasta olisi väärin toimimista, vähintäänkin harhaan johtamista. Tällaisten näkökulmien esittäjät ajattelevat, että vapaaehtoisten tarjoama apu ja erilaiset hätäratkaisut tulisivat loppulta päättymään ja ilman turvapaikkaa olevat kohtaaisivat Suomessa elämän, joka ei olisi ihmisarvoista. Kaiken tämän keskellä vapaaehtoiset tuntevat yhä huonoa omatuntoa turvapaikanhakijoiden kohtaamista kärsimyksistä, pelkäävät pettäneensä moraalisen velvollisuutensa.

”Minä häpeän, joka ilta pyydän heiltä anteeksi. Anteeksi maani puolesta. Ja he vastaavat, he lohduttavat minua: ’Se ei ole sinun syytäsi, Suomen politiikka ja päättäjät ovat tämän tehneet.’” – Kirjailija, Helsinki

4.5 Muuttunut kolmas sektori

Kolmannelle sektorille on aina ollut tyypillistä dynaamisuus: se muuttuu ja mukautuu ympäröivän yhteiskunnan tarpeisiin (Saukkonen 2013, 14). Esimerkiksi julkisten palveluiden vähentäminen, josta on seurannut ideologista tarvetta tuottaa tarpeelliseksi koettuja palveluita vapaaehtoisten avulla (mts. 24). Turvapaikanhakijoiden määrän kasvaessa lisääntynyt vapaaehtoisuus kuvaa hyvin tätä kehityskulkua, ja siksi

viimeinen suomalaista yhteiskuntaa kuvaava kehys on *muuttuneen kolmannen sektorin* kehys, johon kuuluvat vapaaehtoisten kertomukset vapaaehtoisuuskentän käytännön toiminnosta. Nämä moninaiset toimintatavat ja ristiriidat esimerkiksi palkattujen työntekijöiden sekä vapaaehtoisten tai organisoitujen järjestöjen ja itsenäisten toimijoiden välillä kertovat niin suomalaisesta yhteiskunnasta kuin muuttuneista altruismin muodoista.

Erityisesti aikaisemmin myös kansalaisyhteiskunnan toimijoilta on edellytetty tietyn tasoista institutionalisoitumista, esimerkiksi julkisen tuen saaminen vaatii yhdistykseltä rekisteröitymistä. Siksi järjestöissä tapahtuvaa toimintaa, kuten vapaaehtoisuutta, on ollut helpompaa ainakin määrällisesti tutkia erilaisten rekistereiden kautta. Kuitenkin kansalaisyhteiskunnan kentän muutoksen osana myös rekisteröitymiset ovat vähentyneet, eivätkä siis suinkaan kaikki järjestöt, saati niiden toimintaan osallistuvat henkilöt rekisteröidy virallisesti minnekään. Tämä ei tietenkään tarkoita suoraan vapaaehtoisuuden vähenemistä, vaikka sitäkin on tapahtunut, vaan kertoo ennen kaikkea laadullisesta muutoksesta. (Saukkonen 2013, 17, 22.)

Järjestökenttä on kuitenkin fragmentoitunut tämän seurauksena, kun erityisiä tapauksia varten perustetaan uusia yhdistyksiä. Näihin yhdistyksiin ja yksittäisiin tempauksiin liittyminen on helpompaa ja suositumpaan kuin perinteisiin järjestöihin, eikä edellytä yhtä laajaan arvoperinteeseen liittymistä, vaan enemmän ”tässä ja nyt” tapahtuvaa toimintaa. Tämä nähdään osana esimerkiksi yhteiskuntien maallistumisesta sekä individualismista ja muusta yleisestä arvopohjan muutoksesta seuraavaa identiteettiin nojaavan vapaaehtoisuuden vähenemistä. (Saukkonen 2013, 14, 24.) Kolmannen sektorin muutoksessa on havaittu myös paikallistumisen korostunut asema, jota motivoi läheisesti koetut epäkohdat ja asiat, joita voidaan lähteä korjaamaan ”tässä ja nyt”. (Saukkonen 2013, 14, 18.) Siksi turvapaikanhakijoiden saapuminen moniin suomalaisiin kaupunkeihin synnyttikin monessa halun auttaa. Turvapaikanhakijoiden auttaminen oli varsinkin alkuvaiheessa käytännön työtä, jota pääsi tekemään heti kun vain ilmoittautui mukaan. Toimintaan osallistuminen ei vaatinut sitoutumista, erityisempää perehtymistä tai tiettyjen arvojen tunnustamista:

”En ole avustustoiminnassa mukana minkään isomman organisaation kautta, koska en halua sitoutua mihinkään säännölliseen ja ”ohjattuun” auttamiseen.”

– Toimittaja, Helsinki

Turvapaikanhakijoiden auttamiseen onkin ollut mahdollista osallistua myös ilman minkäänlaista kouluttautumista, jonka moni vapaaehtoisista koki mielekkääksi, toiset taas olisivat kaivaneet ohjeita ja selkeämpiä toimintamalleja. Moni vapaaehtoinen kertoo kuitenkin myöhemmin, akuuteimman tilanteen rauhoituttua, tarjotuista koulutusmahdollisuuksista. Nämä kuitenkin koettiin kaikkien vastaajien osalta liian myöhäiseksi ja turhiksi, ja vain harva kertoo osallistuneensa näihin. Tämä kertoo tilanteen luonteesta: apua tarvittiin äkkiä. Kiireellisyys sai monet toimimaan ajattelematta asiaa tarkemmin, tärkeintä oli tarjota apu sitä tarvitseville. Syvällisempää pohdintaa auttamistyön organisoinnista, turvapaikanhakijoiden kohtalosta sekä globaalista tilanteesta moni kertoo käyneensä vasta tilanteen hieman rauhoituttua.

”Puolentoista vuoden vapaaehtoistyön jälkeen SPR järjesti meille muutaman kokemuskeskustelutilaisuuden. Siellä tunteet kävivätkin kuumina. Moni auttaja oli pettynyt suomalaisiin auttajaorganisaatioihin. Koulutustakin on tarjottu siinä vaiheessa, kun olemme asiat jo itse selville ottamalla ja omien virheitten kautta oppineet.” – Lähimmäinen, Salo

Erityisesti tilanteen rauhoittumisen jälkeen järjestäytyneemmän toiminnan ulkopuolella yksityisemmällä tasolla tehtävään vapaaehtoistyöhön ohjasivat turvapaikanhakijoiden kanssa muodostuneet ystävyysuhteet. Vapaaehtoisten kirjoituksissa kertomukset vuosia jatkuneesta taistelusta muun muassa työluvan saamisen ja työpaikan löytämisen kanssa koskee pienempää turvapaikanhakijoiden joukkoa. Noiden turvapaikanhakijoiden kanssa vapaaehtoiset ovat solmineet ystävyysuhteita, ja heidän panostuksensa näihin ystäviin on usein ollut niin aikaa vievää, että järjestäytyneempi vapaaehtoistyö on jäänyt pois, vaikkei auttaminen ole loppunut. Vapaaehtoisuuden institutionalisoitumista vastaan onkin toiminut osaltaan myös halu ystäväystymiseen ja samalle viivalle asettumiseen turvapaikanhakijoiden kanssa, kuten seuraavasta sitaatista ilmenee:

”Koin, että SPR:n liivit rakensivat turhaa erottelua pakolaisten ja suomalaisten välille ja roolijakoa ”auttajiin” ja ”autettaviin”. Halusin tasavertaista vuorovaikutusta, en ”auttajan” roolia. - - Syynä SPR:n ulkopuolella toimimiseen oli myös se, että koin SPR:n vapaaehtoisille antamat ohjeet liian holhoavina ja normittavina. Esimerkiksi tasapuolisuuden vaatimus vietiin niin pitkälle, että kiellettiin ystäväystymästä tulijoiden kanssa.” - Vapari

Järjestöjen ulkopuolelle jättäytymiseen vaikutti myös vapaaehtoisuuden suuri suosio, jota turvapaikanhakijoiden Suomeen tullessa huomattiin. Osa vastaajista koki tärkeämmäksi toimia itse, sillä olettivat ja toivoivat, että järjestäytyneet organisaatiot saavat sekä lahjoituksia, että tekijöitä myös ilman heitä. Heidän voi hyvin mieltää itsenäisiksi auttamismyönteisiksi auttajiksi, jotka tekivät työtään pohjautuen erityisesti arvoihin, vaikka järjestöjen ulkopuolella he jäivät ilman monia niitä hyötyjä, joita niiden osana toimineet vapaaehtoiset saivat. Silti sekä tiiviisti järjestöissä toimineet, että itsenäisempään auttamiseen keskittyneet vapaaehtoiset kohtasivat toiminnassaan suomalaisen yhteiskunnan nurjan puolen.

5 LOPUKSI

Kun ennätysellinen määrä vapaaehtoisia ryhtyi vuoden 2015 aikana auttamaan maamme saapuneita turvapaikanhakijoita, varmasti vain harva arvasi, kuinka pitkäjänteistä työtä he tulisivat lopulta tekemään. Tämän kandidaatintutkielman aineistona on vain 27 kokemusta, mutta jo niiden analyysin kautta on selvää, että vapaaehtoistyö turvapaikanhakijoiden parissa sekä antaa että ottaa. Vapaaehtoistyö on tarjonnut tekijöilleen altruismiin sisältyviä sisäisiä palkintoja kuten onnistumisen tunteita ja useita ilon ja onnistumisen hetkiä, sekä uusia ystävyksiä niin turvapaikanhakijoiden, kuin suomalaisten kanssa. Samalla monen maailmankuva ja käsitys suomalaisesta yhteiskunnasta on myös kokenut mullistuksen moninaisten pettymysten kautta.

Vapaaehtoistyötä tekevät hyvin erilaiset ihmiset moninaisista taustoista, ja heidän motivaationsa työn tekemiseen voivat olla lähtöisin yleisestä hyväntahtoisuudesta, kristillisistä arvoista tai pyrkimyksestä suojella omaa yhteisöä auttamalla turvapaikanhakijoiden kotoutumisessa. Suomalaisista auttajatyypeistä edustetuimpana turvapaikanhakijoiden kanssa työskennelleiden vapaaehtoisten keskuudessa tässä aineistossa olivat iloiset auttajat sekä itsenäiset auttamismyönteiset. Moni vapaaehtoinen sai tekemästään työstä itselleen paljon, sekä sisäistä että sosiaalista. Silti monille tärkeänä näyttäytyi toimia puhtaasti omien arvojensa ohjaamana, myös ilman minikään yhteisön tukea, vaikka se saattoi tarkoittaa epämiellyttäviä kohtaamisia jopa omien läheisten kanssa.

Auttajan lähtökohdat lähteä tekemään altruistisia tekoja toisen hyväksi ovat sikäli mielenkiintoisia, että ne kertovat oman osansa vapaaehtoisen asenteesta

autettavaan. Vapaaehtoisuuden toiminta-alueena turvapaikanhakijoiden kanssa tehty työ on erityistä, että siihen suhtaudutaan hyvin ristiriitaisesti. Siksi myös vapaaehtoisten keskuudesta löytyy toimijoita, jotka tekemästään vapaaehtoistyöstä huolimatta, tai ehkä juuri sen takia, kokevat epäluuloa turvapaikanhakijoita kohtaan tai asemoivat itsensä näiden yläpuolelle. Halu auttaa ei siis täysin poista ennakkoluuloja.

Kuitenkin suurin osa turvapaikanhakijoiden kanssa työskennelleistä kohtasi tulijat ihmisinä, ja mahdollisti siten sekä oman maailmankuvansa avartumisen, että vielä oleskelulupapäätöstä odottavien ihmisten pääsyn osaksi usein hyvin sisäänpäin lämpiävää suomalaista yhteiskuntaa. Siinä missä vapaaehtoiset pettyivät suomalaisen järjestelmään yhä uudelleen autettaviensa odottaessa kohtuuttomalta tuntuvan ajan tietoa viranomaispäätöksistä tai näiden saadessa kielteisiä turvapaikkapäätöksiä, saivat he myös tukea toisiltaan, onnea myönteisistä turvapaikkapäätöksistä ja kokemuksen siitä, etteivät kaukaa Suomeen saapuneet lopulta ole kovinkaan erilaisia "meihin" verrattuna. Turvapaikanhakijat avasivat heitä auttaneille ihmisille ikkunan toisenlaiseen tapaan elää, toisenlaiseen kulttuuriin, mutta silti pohjimmiltaan hyvin samanlaisiin ihmisiin, ihmisiin jotka kaipaavat turvaa itselleen ja perheelleen.

Turvapaikkapäätökset eivät ole vapaaehtoisten käsissä, ja siksi myös heidän asemansa turvapaikanhakijoiden rinnalla on haasteellinen ja useiden menetysten sävyttämää. Nämä pettymykset kuitenkin auttavat suomalaisia ymmärtämään turvapaikanhakijoiden tilannetta lähemmin, ja näkemään ihmiset uutisoinnin sekä tilastojen takana. Vapaaehtoisten äänen esiin tuominen mahdollistaa myös muille sen ymmärtämisen, miten vaikeassa tilanteessa monet turvapaikanhakijat todella ovat. Vapaaehtoisten kokemuksissa korostuvat heidän autettaviensa epätoivo, ja siitä seuranneet joskus kyseenalaisetkin toimet, jotka ilmentävät oleellisen: jotain on tehtävä.

6 LÄHDELUETTELO

Asetus sosiaali- ja terveysministeriöstä annetun asetuksen muuttamisesta 1156/1992 <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1992/19921156> Viitattu 15.10.2023

Asunta, M. & Seppänen, E. 2020. Turvapaikka uutisissa. Mediakatsaus 2015–2020. Tampere: Kovanasa.

Brekke, J-P. 2004. While we are waiting. Uncertainty and empowerment among asylum-seekers in Sweden. Institutt for samfunnsforskning, Institute for Social Research 10. Saatavilla: https://samfunnsforskning.brage.unit.no/samfunnsforskning-xmlui/bitstream/handle/11250/177553/R_2004_10.pdf?sequence=3

Diakoniabarometri 2016. Kirkon tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja 35. Kuopio: Grano Oy.

Haverinen, V-S. 2018. Pakotetusta toimeettomuudesta – Turvapaikanhakijoiden kotoutuminen vastaanotto toiminnan osana. Janus 26(4), 309–325. <https://journal.fi/janus/article/view/76386/38336>

Hyppönen, P. 2018. ”Hätämajoitus antaa vääränlaisen viestin.”: Neuvottelupöydällä paperittomien perus- ja ihmisoikeudet. Pro gradututkielma. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Jyväskylän yliopisto. <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/60585>

Hytönen-Ng, E., & Tarmio, N. 2018. Kuuluminen ja kuulumattomuus vastaanottokeskuksen äänimaisemassa. Kulttuurintutkimus, 35(1-2), 27–36. <https://journal.fi/kulttuurintutkimus/article/view/79515>

Hänninen, S. 2011. Kansalaisyhteiskunta ja populismin poliittinen logiikka. Kansalaisyhteiskunta, 2(2), 146–173.

Johansson, F. 2013. Hyvän tekeminen ja valta. Teoksessa: Johansson, Frank (toim.): Hyvän tekeminen ja valta. Humanitarismin kriittistä tarkastelua. Helsinki: Gaudeamus, 235–253.

Jokinen, A. & Juhila, K. 2016. Valtasuhteiden analysoiminen. Teoksessa: Jokinen, Arja, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.): Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö. Tampere: Vastapaino, 75–104.

Järviö, P. 2023. Selvitys Suomen maahanmuuttohallinnon järjestämisestä. Helsinki: Sisäministeriön julkaisuja 2023:10.

Karvonen, E. 2000. Tulkintakehys (frame) ja kehystäminen. Tiedotustutkimus 23:2. 78–84.

Kiikeri, M. & Ylikoski, P. 2004. Tiede tutkimuskohteena: filosofinen johdatus tieteen-tutkimukseen. Helsinki: Gaudeamus.

Kivikuru, U., Maasilta, M. & Nikunen, K. 2018. Johdanto. Teoksessa: Maasilta, M. & Nikunen, K. (toim.): Pakolaisuus, tunteet ja media. Tampere: Vastapaino, 7–20.

Kokkonen, L. 2010. Pakolaisten vuorovaikutussuhteet, Lectio Praecursoria. Prologi: puheviestinnän vuosikirja 2010, 47–53.

Lajunen, P. 1.10.2023. Maahanmuuton tutkija: Nämä kaksi virhettä Ruotsi teki. Verk-kouutiset. Saatavilla: <https://www.verkkouutiset.fi/a/maahanmuuton-tutkija-nama-kaksi-virhetta-ruotsi-teki/#66ece3c7> 12.10.2023

Laki kotoutumisen edistämisestä 30.12.2010/1386 <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101386> Viitattu 20.9.2023

Lyytinen, E. 2019 Johdanto. Teoksessa Lyytinen, E. (toim). Turvapaikanhaku ja pakolaisuus Suomessa. Siirtolaisinstituutti, tutkimus 2. 15–38.

Maahanmuuttovirasto. 2015 Irakin tilanne, lokakuu 2015. https://migri.fi/documents/10197/5798793/63197_irakin_tilanne_lokakuussa_2015.pdf Viitattu 15.9.2023

Maahanmuuttovirasto. 2015. Turvapaikkapäätökset 2015. [https://migri.fi/documents/5202425/6162429/2015+Turvapaikkap%C3%A4%C3%A4t%C3%B6kset+\(fi\).pdf/734f3df7-82ee-45fa-b563-6253d4b4fd64/2015+Turvapaikkap%C3%A4%C3%A4t%C3%B6kset+\(fi\).pdf?version=1.1&t=1554190753000](https://migri.fi/documents/5202425/6162429/2015+Turvapaikkap%C3%A4%C3%A4t%C3%B6kset+(fi).pdf/734f3df7-82ee-45fa-b563-6253d4b4fd64/2015+Turvapaikkap%C3%A4%C3%A4t%C3%B6kset+(fi).pdf?version=1.1&t=1554190753000) Viitattu 15.9.2023

Maahanmuuttovirasto. 2016a. Turvapaikkapäätökset 2016. [https://migri.fi/documents/5202425/6162429/2016+Turvapaikkap%C3%A4%C3%A4t%C3%B6kset+\(fi\).pdf/2ebecb7b-d821-4c77-889e-eb3c70ea14d4/2016+Turvapaikkap%C3%A4%C3%A4t%C3%B6kset+\(fi\).pdf?version=1.1&t=1554190816000](https://migri.fi/documents/5202425/6162429/2016+Turvapaikkap%C3%A4%C3%A4t%C3%B6kset+(fi).pdf/2ebecb7b-d821-4c77-889e-eb3c70ea14d4/2016+Turvapaikkap%C3%A4%C3%A4t%C3%B6kset+(fi).pdf?version=1.1&t=1554190816000) Viitattu 15.9.2023

Maahanmuuttovirasto. 2016b. Vireille tulleet turvapaikkahakemukset 2015–2016. [https://migri.fi/documents/5202425/6160773/2016+Vireille+tulleet+turvapaikkahakemukset+2015-2016+\(fi\).pdf/0f94750f-34f2-4283-9439-cfbdc8657470/2016+Vireille+tulleet+turvapaikkahakemukset+2015-2016+\(fi\).pdf?version=1.1&t=1554098886000](https://migri.fi/documents/5202425/6160773/2016+Vireille+tulleet+turvapaikkahakemukset+2015-2016+(fi).pdf/0f94750f-34f2-4283-9439-cfbdc8657470/2016+Vireille+tulleet+turvapaikkahakemukset+2015-2016+(fi).pdf?version=1.1&t=1554098886000) Viitattu 15.9.2023

Maahanmuuttovirasto. 2017. Turvapaikkapäätökset 2017. [https://migri.fi/documents/5202425/6162429/2017+Turvapaikkap%C3%A4%C3%A4t%C3%B6kset+\(fi\).pdf/e062faea-0688-408d-9fe2-40797ca7041d/2017+Turvapaikkap%C3%A4%C3%A4t%C3%B6kset+\(fi\).pdf?version=1.1&t=1554190850000](https://migri.fi/documents/5202425/6162429/2017+Turvapaikkap%C3%A4%C3%A4t%C3%B6kset+(fi).pdf/e062faea-0688-408d-9fe2-40797ca7041d/2017+Turvapaikkap%C3%A4%C3%A4t%C3%B6kset+(fi).pdf?version=1.1&t=1554190850000) Viitattu 15.9.2023

Maahanmuuttovirasto. 2022. Turvapaikka Suomesta. Turvapaikan hakeminen. <https://migri.fi/turvapaikka-suomesta> Viitattu 20.9.2023

Maahanmuuttovirasto. 2023a. Arki vastaanottokeskuksessa. <https://migri.fi/arki-vastaanottokeskuksessa> Viitattu 7.10.2023

Maahanmuuttovirasto. 2023b. Turvapaikanhakijan työnteko-oikeus. <https://migri.fi/turvapaikanhakijan-tyonteko-oikeus> Viitattu 9.10.2023

Niemi, H. & Siirto, U. 2017. Hätämajoituksesta Aleppon kelloihin: Evankelis-luterilaisten seurakuntien turvapaikkatyö Suomessa. Kirkon tutkimuskeskuksen verkkopublication 49

Pessi, A. B. & Oravasaari, T. 2011. Suomalaisen altruismin tyytit. Auttamisen kolme muotokuvaa. Teoksessa Pessi, A. B. & Saari, J. (toim.) Hyvien ihmisten maa. Auttaminen kilpailukyky-yhteiskunnassa. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu. Tutkimuksia 31. 71–90.

Pessi, A. B. & Saari, J. 2008. Hyvä tahto – Auttamisen asenteet ja rakenteet Suomessa. Helsinki: STKL.

Pessi, A. B. 2008 Suomalaiset auttajina ja luottamus avun lähteisiin. RAY:n juhlavuoden kansalaiskyselyjen tulokset. Helsinki: RAY

Pessi, A. B. 2009. Selvitys altruismista ja sosiaalisesta kestävydestä. Teoksessa Näkökulmia sosiaaliseen kestävyteen. Helsinki: Valtionneuvostonkanslian raportti 2/2009, 39–56.

Pirkkalainen, P. 2022. Kansalaisyhteiskuntaan osallistumisesta osallisuuteen?: vuonna 2015 Suomeen saapuneiden turvapaikanhakijoiden näkökulmia. Teoksessa Kettunen, P. (toim.) Näkökulmia maahanmuuttaneiden poliittiseen osallistumiseen Suomessa. Siirtolaisuusinstituutti. 19–34. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-7399-24-8>

Saari, J. & Pessi, A. B. 2011. Auttaminen kilpailukyky yhteiskunnassa. Teoksessa Pessi, A. B. & Saari, J. (toim.) Hyvien ihmisten maa. Auttaminen kilpailukyky-yhteiskunnassa. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu. Tutkimuksia 31. 15–41.

Salmi-Nikander, K. Pantti, M. & Laine, S. Kirjoituksia vapaaehtoistyöstä turvapaikanhakijoiden parissa 2018–2019. Suomalaisen Kirjallisuuden seura. Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto: <http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD3391>

Saukkonen, P. 2013. Kolmas sektori – Vanha ja uusi. Kansalaisyhteiskunta Vol.1, 6–31.

Saukkonen, P. 2017. Kotoutumisen seurantajärjestelmän kehittäminen Helsingin kaupungilla. Tutkimuskatsauksia 2017. Helsinki: Helsingin kaupunki. Saatavilla: [17_08_31_Tutkimuskatsauksia_2_Saukkonen.pdf](#)

Seppänen, J. & Väliverronen, E. 2012. Mediatyhteiskunta. Tampere: Vastapaino.

Sisäministeriö. Pakolainen pakenee vainoa kotimaassaan. <https://intermin.fi/maahanmuutto/turvapaikanhakijat-ja-pakolaiset> Viitattu 18.9.2023

Sosiaali- ja terveysministeriö: Pakolaistoimisto. 1992 Turvapaikanhakijoiden vastaanoton toiminta-ajatus ja yksiköiden toimintaopas. Helsinki: STM:n monisteita 1992:30.

Thiele, L. 2016 Sustainability. Cambridge, UK: Polity

Työ- ja elinkeinoministeriö. 2016. Valtion kotouttamisohjelma vuosille 2016–2019 ja valtioneuvoston periaatepäätös Valtion kotouttamisohjelmasta. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 45/2016. Helsinki.

Välimäki, M. 2017. Kylmän sodan ajasta eurooppalaiseen päätöksentekoon: kansainvälistä suojelua hakevia ihmisiä koskeva politiikka ja lainsäädäntö 1973–2015. Teoksessa Lyytinen, E. (toim.) Turvapaikanhaku ja pakolaisuus Suomessa. Siirtolaisinstituutti, tutkimus 2. 39–63.

Yrjönsuuri, M. 2010. Globaali oikeudenmukaisuus. Teoksessa Räikkä, J. (Toim.) Yhteiskuntafilosofia. Kuopio: Unipress. 29–42.